

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 18ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1988

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΡΙΚΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.— Δύο παριανές επιγραφές: *IG XII. 5*, αριθ. 215 και 216, υπό του 'Αντεπιστέλλοντος μέλους κ. Γ. Μπακαλάκη*.

Στὸ Νέστορα τῆς μινωικῆς ἀρχαιολογίας,
καθηγητὴ κ. Doro Levi, εὐχαριστήριον.

Χρόνια τώρα ἐρευνῶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκαδία τοῦ ΝΑ τμήματος τῆς νήσου Πάρου, ἔχοντας γιὰ στόχο πάντοτε «τὸ χωράφι τοῦ Δράκου», ὅπου στὰ 1885 ὁ Αὐστριακὸς ἀρχαιολόγος E. Löwy¹ βρῆκε τὰ «Disjecta Membra» ἐνὸς σημαντικοῦ, γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πλαστικὴ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων καὶ γενικὰ γιὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ Παιδεία, ἀγάλματος, μιᾶς («ἐνθρονῆς θεᾶς»), ποὺ χρόνια τώρα μελετῶ, ἀλλὰ μόλις πρὸ ὀλίγου ἔγραψα δυὸ μελέτες γι' αὐτό: 'Απὸ τὰ ΝΑ κράσπεδα τῆς Πάρου, 'Αμητός, τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθηγητὴ Μ. 'Ανδρόνικο, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 327 κ.έ., σχέδ. 1-20 καὶ πίν. 105-108. 'Η «ἐνθρονῆ παριανῆ θεά», Φίλια 'Επη, τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθηγητὴ Γ. E. Μυλωνᾶ, Γ' τόμος (τυπώνεται).

'Επιφανειακὴ ἔρευνα σημαίνει μακρόχρονη καὶ κοπιαστικὴ πεζοπορία, περισυλλογὴ κάθε ὀστράκου ἢ ἄλλου μικροευρήματος ποὺ μπορεῖ νὰ προσέξει κανεὶς καὶ

* G. BAKALAKIS, **Two Inscriptions from Paros (IG XII. 5, No 215-216).**

1. E. Löwy, Antike Sculpturen aus Paros, Arch. Epigr. Mitt. XI, 1887, 151, 157 κ.έ., εἰκ. 3-12. Μουσεῖον Πάρου, ἀριθ. εὐρετηρίου 162.

Εὐχαριστῶ θερμότατα τὴν Διευθύντρια τοῦ 'Επιγραφικοῦ Μουσείου κα Ντίνα Πέππα-Δελμούζου, τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο καὶ φίλο Γ. Δεσπίνη καὶ τὸν Dott. Mourizio Landolfi, τῆς ἀρχαιολογικῆς Περιφέρειας 'Αγκώνας, γιὰ κάθε πρόθυμη βοήθειά τους.

τέλος γνωριμία και μελέτη τῆς φυσιογνωμίας τοῦ τόπου. Τὰ δικά μου ἐπιφανειακά εὐρήματα² εἶναι κυρίως κομμάτια ἀπὸ μεγάλα χονδρότοιχα πιθάρια, κοσμημένα μονάχα στὴν πρόσοψή τους, πού χρησιμοποιούνταν γιὰ τὴν ἐναπόθεση δημητριακῶν καὶ ἄλλων προϊόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπίσης «δημητρίων» κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους, νεκρῶν ἢ καὶ ὡς «σήματα». Τὰ παράλληλα μὲ τὰ ταφικά αὐτὰ πιθάρια καὶ ἄλλες ἐνδείξεις, ὅπως λ.χ. πλάκες ξεχοντρισμένες μονάχα μὲ τὸ καλέμι γιὰ κάθετες πλευρὲς τάφων ἢ καὶ γιὰ καλύμματα τάφων, τὰ λιγοστά οἰκοδομικά κατὰλοιπα, λιθόπλινθοι μικρῶν διαστάσεων, χωρὶς κοιλότητες γιὰ μεταλλικούς συνδέσμους, βεβαιώνουν τὴν ὑπαρξὴ στὴν περιοχὴ αὐτὴ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μόνον ἀγροικιῶν, ὅπως καὶ μέχρι τινὸς στὰ νεώτερα χρόνια πού εἶχαμε μόνο «κατ[οι]κέες». Δὲν ἔχουμε ἔτσι τίποτε, οὔτε ἓνα ἀρχιτεκτονικὸ μέλος ἢ ἄλλο τι πού νὰ σχετίζεται μὲ τὸ ἄγαλμα καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς θεότητας πού εἰκονίζεται μ' αὐτὸ ὡς καθισμένης! Ἄρτεμης, πού οὔτε καὶ τυπολογικὰ σχετίζεται μὲ αὐτό. Κι ἀκόμη οὔτε στὸ LIMC σ.λ. Artemis ἀναφέρεται καθόλου τὸ πολύπαθο γλυπτὸ μας.

Στῆ δευτέρη μελέτη ἀποδεικνύεται ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ χθόνια θεότητα, Δήμητρα ἢ Κόρη ἢ γενικὰ γιὰ μιὰ θεότητα τοῦ κάτω κόσμου, πού ἦταν στημένη δίπλα στοὺς τάφους περισσοτέρων νεκρῶν, σὰ μιὰ συνισταμένη πολλῶν πού δὲν εἶχαν ἴσως ἰδιαίτερα γλυπτὰ «σήματα». Στὴμένη στὸ ὑπαιθρο κάτω ἀπὸ ἓνα πρόχειρο καλυβάκι, ὅμοια καθόλα μὲ τὴν «ἐνθρονη θεὰ» ἀπὸ τὸν Τάραντα στὸ Βερολίνο. Μὲ βάση τὰ ἐπὶ μέρους τμήματα τοῦ θρόνου ἐκείνης συμπληρώνεται σχεδιαστικὰ τουλάχιστον ὁ θρόνος καὶ στὸ δικό μας πολύπαθο ἔργο, πού ἀνασυγκροτήθηκε τὸ 1963 στὸ Μουσεῖο Πάρου ἀπὸ 6 κομμάτια πού πιάνουν, στὰ ὁποῖα προσετέθηκε ἓνα ἔβδομο κομμάτι, πού πιάνει στὴ δεξιὰ του πλευρὰ βρέθηκε κι αὐτὸ στὴν ἔξερολιθιά τοῦ «χωραφιοῦ τοῦ Δράκου».

Τὸ κύριο θέμα τῆς σημερινῆς ἀνακοίνωσής μου εἶναι: ἂν συμβάλλουν ἢ ὄχι στὸ πρόβλημα τῆς ταυτότητος τῆς «ἐνθρονης θεᾶς» οἱ δυὸ παριανὲς ἐπιγραφὲς IG. XII. 5, ἀριθ. 215 καὶ 216, τώρα μάλιστα πού ἡ δεύτερη, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια πού νομίζονταν χαμένη, ξαναβρέθηκε.

Οἱ μελετητὲς πού προηγήθηκαν ἐρμήνευσαν τὸ γλυπτὸ ὡς παριστάνον τὴν Ἄρτεμη, γιὰτὶ παραπλανήθηκαν ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς γειτονικῆς, πρώτης ἐπιγραφῆς, ἡ ὁποία ὅμως βρῖσκεται στὴ θέση πού θὰ ἰδοῦμε ἀπὸ δευτέρη χρήση.

2. Ὁ μικροῦ μεγέθους κορμὸς κόρης, ἀριθ. εὐρ. Μουσείου Πάρου 163 καὶ τὸ ἐπίσης μικροῦ μεγέθους κεφάλι, ἀριθ. εὐρ. Μουσείου Πάρου 164, Ν. Ζαφειρόπουλος, *Archaische u. Klassische Griechische Plastik*, 1985 ἐκδ. τοῦ καθηγ. κ. Kyrieleis, σ. 97 καὶ πίν. 38,39, εἶναι τυχαῖα παλαιὰ εὐρήματα πού προηγούνται πολὺ πρὶν ἀπὸ τίς δικές μου περιπλανήσεις στὸν ἴδιο χῶρο.

Ὁ Löwy πού πρωτοεἶδε σέ σωρολίθι τὰ ἄλλα κομμάτια τοῦ γλυπτοῦ στο «χωράφι τοῦ Δράκου», βρῆκε σέ μιὰ ἀπόσταση 30 βημάτων ἀπὸ αὐτά, στο γειτονικὸ πηγάδι τοῦ Ταξιάρχη ἢ τοῦ Ἀσώματου, πού σκοτώνει κατὰ τὸ νεοελληνικὸ μῦθο τὸ Δράκο, τὸ μεγαλύτερο κομμάτι, τὸν κορμὸ τοῦ γλυπτοῦ, πού μεταφέρθηκε ἐκεῖ, ἀφοῦ ἡ λαϊκὴ φαντασία τὸν ταύτισε μὲ τὸν «Δράκο». Κοντὰ στο πηγάδι, ἐπάνω στο ὕψωμα, βρίσκεται τὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ταξιάρχη.

Σὲ μιὰ ἀπόσταση ἐνὸς τὸ πολὺ τετάρτου τῆς ὥρας ἀπὸ τὸ πηγάδι, βρίσκεται τὸ σπήλαιον-ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου, ὅπου στὰ 1876 εἶδε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Θ. Ι. Ὀλύμπιος τὴν πρώτη ἐπιγραφή, χαραγμένη ἐπάνω σὲ ἓνα πεσσοσχημὸ βᾶθρο, πού ἔφερε κάποτε ἀνάθημα τοῦ Δημοκίδη καὶ τῆς Τελεστοδίκης στὴν Παρθένον Ἄρτεμη (εἰκ. 1. Πίν. 1α)³.

ΔΗΜΩΚΥΔΗΣ ΤΩ ΔΑΛΛΑΓΜΑΤΕ
 ΓΕΞΤΩΔΙΚΗΤΑΓΩΚΩΙΜΟΝ
 ΕΥΧΣΑΜΕΝΩΙΣΤΗΣΑΜΓΑΙ
 ΘΕΜΟΙΑΡΤΕΜΙΔΙ
 5 ΞΕΜΜΟΙΕΜΙΞΑΡΕΔΟΙΚΩ
 ΡΗΙΔΙΩΞΑΙΛΙΩΧΩΡΙΩ
 ΤΟΝΛΕΜΕΗΝΣΙΩΤΩΜΙΤΑ
 ΥΧΣΕΝΑΡΗΜΩΣΥΝΗΙ

0 10 20 C^m.

Δημοκίδης τὸ δ' ἄγαλμα Τελεστοδίκη τ' ἀπο κοινῶν |
 εὐχσάμενοι στήσαν πα[ρ]θένοι Ἄρτεμιδι ||
 5 σεμνοῖ ἐνὶ ζαπέδωι κο(ύ)ρηι Διὸς αἰγμόχοιο. |
 τῶν γενεῆν βίοτον τ' αἰὺχτ' ἐν ἀπημοσύνηι.

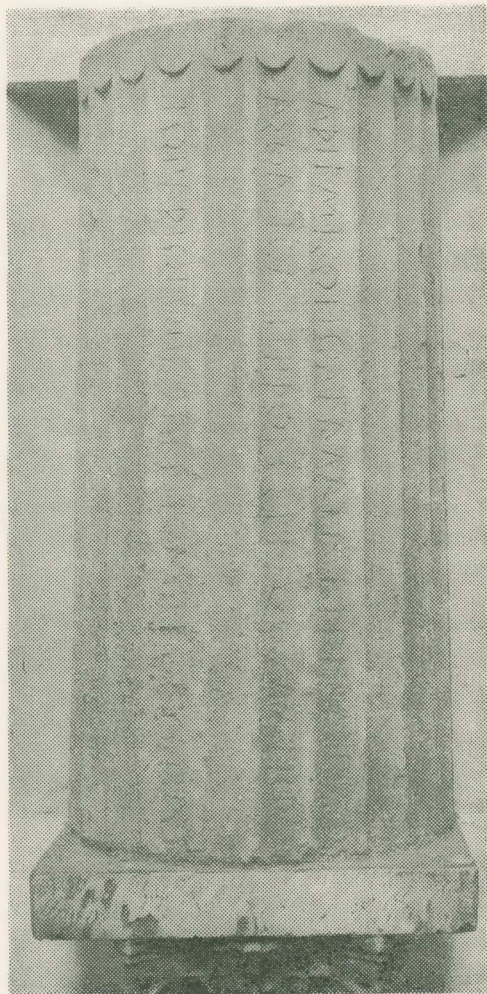
Εἰκ. 1. Τὸ ἀπόγραφο καὶ ἡ μεταγραφή τοῦ κειμένου IG XII. 5, 215.

3. Ἀθήναιον Ε', 1876, 8 κ.ε. καὶ πίν. 3.

α. Πεσόσχημο βάση: *IG XII. 5, 215.*

ΠΙΝ. 1

β. Κιονίσκος μαρμάρινος. Ἐρχ. Μουσείο Pesaro: *IG XII. 5, 216.*

Τὸ λαμπρὸ αὐτὸ ἔμμετρο ἐπιγραφικὸ κείμενο, ποῦ καὶ στὶς νεώτερες μελέτες σχετικὰ μὲ τὴν κατὰ τόπους γραφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου στὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ φέρεται γιὰ παράδειγμα τῆς «ἰδιοτροπίας» τοῦ ἀλφαβήτου στὴν Πάρο καὶ στὴ θυγατέρα της —ἀποικία— Θάσο, νὰ γράφουν μὲ τὸ σχῆμα Ο τὸ ω καὶ τὴ δί-

φθογγου, ενώ με τὸ σχῆμα Ω γράφουν τὸ ο, εἰκονίζεται ἀπὸ ἀπόγραφο⁴. Καὶ τὸ τελευταῖο ἀπόγραφο γιὰ τὴν IG. XII. 5 ἀριθ. 215, ποὺ ἐξεδόθησαν στὰ 1903, ἔγινε ἀπὸ ἔκτυπο τοῦ O. Rubensohn, γιὰτὶ ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται τὸ μνημεῖο σὲ δεύτερη, ὅπως εἰπώθηκε, χρῆση-θέση, δύσκολα φωτογραφίζεται. Ὁ καθηγητὴς Γ. Δεσπίνης μετὰ πολὺ κόπο ἐπέτυχε τὴ φωτογραφία τοῦ Πίν. 1α.

Ὅτι τὸ βάθρο αὐτὸ συνοδεύεται μετὰ ἕνα πανόμοιό του, ποὺ εἶναι ἐντοιχισμένο στὸν ἀπέναντι τοῦχο, ἔτσι ὥστε μονάχα ὁ κρόταφός του νὰ φαίνεται, δὲν τὸ εἶδε παραδόξως κανένας προηγούμενος ἐρευνητής.

Ἄν πραγματικὰ τὸ ἄγαλμα ἢ τὰ βάθρα μεταφέρθηκαν ἀπὸ κάπου ἄλλου, αὐτὸ δὲν ἰσχύει γιὰ τὸ γλυπτὸ ποὺ ξέρουμε καλὰ τὴ θέση του, ὅπου καὶ καταθριμματίσθηκε, καὶ ἀπὸ ὅπου ἔχουμε ὄστρακα ἀττικά τοῦ 6ου καὶ 5ου π.Χ. αἰ.⁵ Ἄν τὰ βάθρα σχετίζονταν μετὰ τὸ γλυπτὸ, ἢ ἀρχικὴ θέση τους θὰ πρέπει νὰ ἦταν κάπου πρὸ κοντὰ στὸ «χωράφι τοῦ Δράκου».

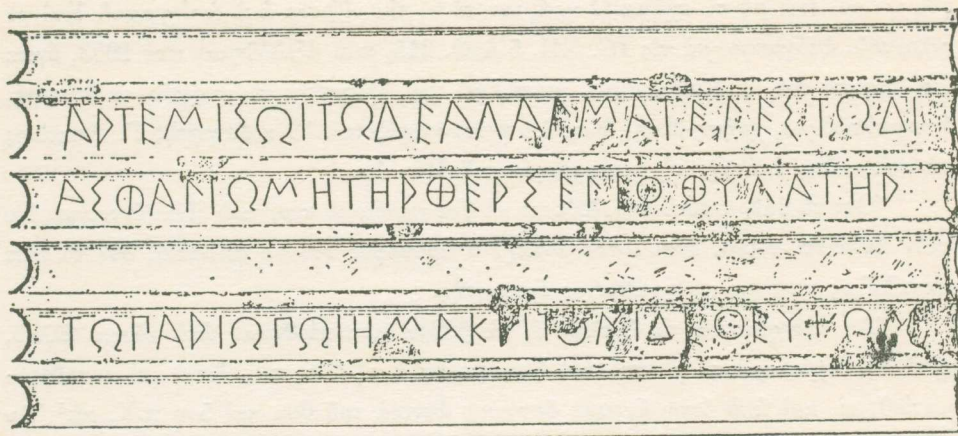
Τὰ βάθρα θὰ πρέπει νὰ μεταφέρθηκαν στὸ σπήλαιο κατὰ τὴν οἰκοδόμηση τοῦ πολὺ μεταγενέστερου, μικροῦ, ἰδιωτικοῦ μοναστηριοῦ, ποὺ τὸ σπήλαιο ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπο τὸ «καθολικόν» του, μόνον ἀπὸ τὴν Παροιικιά, ὅπου ἢ λατρεία τῆς Παρθένου Ἀρτέμιδος βεβαιώνεται ἐπιγραφικὰ ἀπὸ ἕνα θραῦσμα IG XII, 5, ἀριθ. 217. Ἐνῶ γιὰ παγανιστικὴ λατρεία στὸ σπήλαιον καὶ τὴ διαδοχὴ τῆς ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Ἀποστόλου τῆς Ἀποκάλυψης, δὲν ἔχουμε καμιὰ μαρτυρία, οὔτε φυσικὰ καὶ κανένα ἀρχαιολογικὸ δεδομένο.

Φαντάστηκε τὴ θεότητα νὰ παριστάνει τὴν Ἄρτεμη μετὰ ἀφορμὴ μονάχα τὸ ἐνεπίγραφο πεσσόσχημο βάθρο καὶ ἀπὸ «τὴν ἐπιβλητικότητά τῆς μοναξιάς τοῦ τόπου» ὁ τυχερὸς καὶ λαμπρὸς ἐρευνητὴς E. Löwy. Ποιοὶ τὸν ἀκολουθήσανε ἢ δὲν παραδέχτηκαν τὴν ταύτιση τῆς θεότητας μετὰ τὴν Ἄρτεμη, λέγονται διὰ μακρῶν στὰ «Φίλια Ἐπη». Τὸ ἱερὸ τῆς Παρθένου Ἄρτεμης δὲν ἦταν ἔτσι σ' αὐτὴν τὴν περιοχὴ τοῦ νησιοῦ, ὅπως νομίζεται στὴν IG XII. 5 σ. XXVI σημ. 1440.

Ἐνῶ στὴν προσπάθεια τῶν μελετητῶν ποὺ προηγήθηκαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ κακότυχο γλυπτὸ, ἀλλὰ σημαντικὸ καὶ γιὰ τὸ κάπως ὑπερφυσικὸ ἀκόμη μέγεθός του, ἢ ἐπιγραφὴ τοῦ πεσσόσχημου βάρου ποὺ εἶδαμε (ἀριθ. 215) στάθηκε μᾶλλον ἐμπόδιο παρὰ βοήθημα, μιὰ ἄλλη «πολύπλαγκτη» παριανὴ ἐπιγραφὴ, ποὺ νομιζόταν ὡς τὰ σήμερα χαμένη (IG XII. 5 ἀριθ. 216, ἐδῶ εἰκ. 2. Πίν. 1β), εἶναι πολλαπλῶς πολυτίμη. Τὸ κύριο φυσικὰ κέρδος μας ἔγκειται στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ζα-

4. L. H. Jeffrey, *The local scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961, πίν. 56, 34.

5. Ἀμητός, σ. 550, σχέδ. 17-18, πίν. 108.

Ἀρτεμι, σοὶ τέδε ἄγαλμα Τελεστοδί[κη ἀνέθηκεν]
 Ἀσφαλίῳ μήτηρ, Θερσέλειω θυγάτηρ.

Τὸ Παρίο ποίημα Κριτωνίδεω εὐχομ[αί εἶναι].

Εἰκ. 2. Τὸ σχέδιο καὶ ἡ μεταγραφή τοῦ κειμένου IG XII. 5, 216.

ναβρέθηκε. Ὑστερα στὸ ὅτι μᾶς βεβαιώνει ὅτι μαρμάρινα βάρη σὰν τὰ πεσσοσχημα βάρη τοῦ Σπηλαιώτη, δὲν ἦταν δύσκολο νὰ μεταφερθοῦν τὸν 16ο-17ον αἰ. ἀπὸ τὴν Παροικιά στοὺς ΝΑ πρόποδες τοῦ βουνοῦ τῆς Πάρου Στρούμπουλας, ἐνῶ συλλέκτες ἀρχαιοτήτων —κυρίως στὰ χρόνια τῆς Βενετοκρατίας κ.έ.— δὲν θὰ ἀνέβαιναν στὰ βουνὰ τῶν νησιῶν γιὰ νὰ περιμαζέψουν ἀρχαιότητες, ἐφόσον ἦταν πολὺ εὐκόλο νὰ τίς βροῦν στὰ κυκλαδίτικα παράλια κι ἀπὸ ἐκεῖ μὲ γαλέρες νὰ τίς μεταφέρουν στὴν Ἰταλία, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ μ' αὐτὴν. Πβ. τὰ τελευταῖα εὐρήματα ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς ἀρχαίας Φείας, στὸν πατραϊκὸ κόλπο, ἀπὸ ὅπου ἔχουμε ἓνα ἰωνικὸ κιονόκρανο ἀπὸ τὰ ὄψιμα ἀρχαϊκὰ χρόνια καὶ δυὸ δωρικὰ κιονόκρανα τῆς στοᾶς Φιλίππου Ε' στὴ Δῆλο⁶.

Ἡ δευτέρη παριανὴ ἐπιγραφή, κιονίσκος ραβδωτός, βάρη κι αὐτὸς ἐνεπίγραφο γιὰ ἓνα ἀνάθημα τῆς Ἰδίας(;) Τελεστοδίκης⁷, ποὺ ἀναφέρεται τώρα μὲ τοὺς

6. AAA VII, 1974, 108 κ.έ. A. Mallwitz, Στήλη, Μνήμη Ν. Μ. Κοντολέοντος, σ. 372 κ.έ. εἰκ. 3 καὶ πίν. 166.

7. Βάζω ἐρωτηματικὸ, γιὰτὶ ἂν δεχτοῦμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο, τότε δημιουργοῦνται ἄλλα προβλήματα.

δικούς της —πατέρα και γιό—, βρισκόταν ως τὰ 1738 κάπου στην Πελοπόννησο, ταξίδεψε τότε και μεταφέρθηκε στην Ἀγκώνα τῆς Ἰταλίας, όπου ἀρκετὰ κακοπάθησε, ὥσπου ὁ Ἀννίβας Oliverius τὴν πῆγε στὴν ἰδιωτικὴ του συλλογὴ στὸ Pesaro. Ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία στὸν ἀριθ. 216 τῶν IG XII. 5 εἶναι πλούσια, ἀλλὰ δὲν ξέρουμε πότε πῆγε ἢ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Πάρο στὴν Πελοπόννησο, καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς Πάρου· ὄχι ὅπως δὴποτε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ «χωραφιοῦ τοῦ Δράκου». Ὑστερα ἀπὸ τὴν τύχη της νὰ καταλήξει στὸ Pesaro, τὴ θεωροῦσαμε πιά χαμένη.

Μὲ τὴ σκέψη ὅτι ἡ ἄλλοτε συλλογὴ τοῦ H. Oliverio μπορεῖ νὰ βρῖσκεται σήμερα κάπου στὸ ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο στὸ Pesaro τῆς Ἰταλίας, ἀφοῦ λέγεται μάλιστα Oliverianum, ἔγραψα πρὸ καιροῦ στὴ Διεύθυνση τοῦ Μουσείου ἐκείνου ζητώντας κάποια πληροφορία, ἀλλὰ δὲν πῆρα καμιὰ ἀπάντηση.

Ὡσπου μιὰ μέρα διηγήθηκα τὴν ἱστορία στὸ Νέστορα τῆς μινωικῆς ἀρχαιολογίας, καθηγητὴ κ. Doro Levi, πού πρόθυμα ἔγραψε σχετικὰ μὲ τὸ ἐρώτημά μου στὸν παλαιὸ μαθητὴ του Dott. Maurizio Landolfi, τῆς ἀρχαιολογικῆς Περιφέρειας στὴν Ἀγκώνα. Ὁ κ. Landolfi πῆγε εἰδικὰ γιὰ βοήθειά μου, «πρόθυμα γιὰ τὸν καθηγητὴ του», ὅπως γράφει, «ἀλλὰ καὶ γιὰ ἓνα Ἕλληνα συνάδελφό του» στὸ Pesaro, ἀναζήτησε καὶ βρῆκε ἐπιτέλους τὴν ἐπιγραφὴ. Ἔτσι σὲ γράμμα του τῆς 3.3.1986 μὲ πληροφορεῖ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ «Si trova murata nelle parete dello scalone d' accesso al piano nobile del Palazzo Almerici, sede del Museo Oliveriano». Στὴ συνέχεια μὲ πληροφορεῖ ὅτι γιὰ μιὰ φωτογραφία τῆς ἐπιγραφῆς πρέπει νὰ ἀποταθῶ στὴ Διεύθυνση τοῦ Μουσείου, πού ἔγινε ἀμέσως, ἀλλὰ δὲν εἶχα πάλι καμιὰ ἀπάντηση.

Ὡσπου ἡ Διευθύντρια τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου κα Ντίνα Πέππα-Δελμούζου, μὲ τὴν ἔξυπνη σκέψη, ὅτι κάποτε καὶ οἱ Ἰταλοὶ συνάδελφοι μπορεῖ νὰ βρεθοῦν στὴν ἀνάγκη νὰ ζητήσουν μιὰ παρόμοια βοήθεια, ἔγραψε στίς 17-2-1987, καὶ ἀντὶ ἄλλης ἀπάντησης πῆρε τὴν ὄχι καὶ πολὺ καλὴ φωτογραφία (Πίν. 1β) τῆς ἐπιγραφῆς, ἴσως γιὰτὶ εἶναι δύσκολο νὰ φωτογραφηθεῖ τὸ ἀρχαῖο ἔτσι ψηλὰ πού εἶναι στημένο μέσα σὲ μιὰ κόγχη. Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη φωτογραφία πού δημοσιεύεται!

Παρόλο πού τὸ κάτω μέρος τοῦ κιονίσκου, ἐπάνω στίς ραβδώσεις τοῦ ὀποίου εἶναι χαραγμένες στὴν πραγματικότητά δύο ἐπιγραφές: α. ἡ ἀναθηματικὴ καὶ β. ἡ ὑπογραφή τοῦ καλλιτέχνη⁸, πού σκόλισε τὸ ἀνάθημα, ἔχει ὑποστῆ μερικὲς κακώσεις στὸ ξεριζωμά του ἀπὸ τὴ βάση του, τὰ κείμενα στίς IG XII. 5, ἀριθ. 216

8. Γιὰ τὸν Κριτωνίδη βλ. Lippold Plastik, 68, σημ. 2. PW: RE XI 1949. s. v. Paros s. 1866 (Rubensohn), πού ἔχουν ὄλα τὴν ἴδια πηγὴ, τὴν ἐπιγραφὴ μας.

ἀποδίδονταν σωστά με βάση ὡς τώρα τὸ παλαιὸ σχέδιο ποῦ ἀναδημοσιεύεται ἐκεῖ κι ἐδῶ εἰκ. 2. Γιατὶ μιὰ ἀπίθανη λ.χ. ἀνάγνωση τοῦ κειμένου α στὸ C.I.G. 1, 24, ὅπου διαβάσανε:

Ἄρτεμι, σοὶ τόδ' ἄγαλμ'
 ἱερῆισ' ὠδῖσιν ἀμοιβὴν Ἀσφαλῖω μῆτηρ
 Φέρσις Ἐρω θυγάτηρ

καὶ ποῦ τὴ δέχτηκε ὁ W. H. D. Rouse, *Greek votive offerings*, 1902, σ. 254, σημ. 4, πέρασε ἀπαρατήρητη ἀπὸ μιὰ τόσο σοφὴ καὶ καλὴ δασκάλα καὶ ἐρευνήτρια, στὴ διατριβὴ τῆς S. Pingniatoglou, *Eileithyia*, Würzburg 1981, σ. 164, ἀριθ. E 71.

Τί ἦταν τὸ «ἄγαλμα» (=χαρούδι) καὶ στὶς δύο ἐνεπιγραφες περιπτώσεις—βάσεις δὲν τὸ ξέρομε. Ἡ ἐπάνω ἐπιφάνεια τοῦ πεσσόσχημου βάθρου μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν 215 καλύπτεται ἀπὸ τὸν τοῖχο, ὁ τόρμος τοῦ βάθρου γιὰ τὴν πλίνθο τοῦ γλυπτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ εἶχε μεγάλο πλάτος. Τὸν τόρμο τοῦ κιονίσκου στὸ Pesaro δὲν τὸν εἶδε, φαίνεται, κανεὶς ἀρχαιολόγος. Ἡ ἐπάνω διάμετρος του, πλουτισμένη μετὰ φύλλα λεσβίου, μᾶλλον, κυματίου ἔχει διάμετρο 0.345 μ. Τὸ «ποίημα» (=γλυπτὸ ἔργο) τοῦ Κριτωνίδη ἦταν ἴσως ἓνα μαρμαρένιο περιρραντήριο.

Οἱ δύο ἐπιγραφὲς ἔχουν ἀνάμεσά τους μιὰ μικρὴ χρονικὴ διαφορὰ. Ἡ ἐπιγραφὴ ποῦ ξαναβρέθηκε χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν Jeffery (ὁ.π. σ. 295) στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 6ου π.Χ. αἰ., ἐνῶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Σπηλαιώτη ἔρχεται λίγα χρόνια ἀργότερα, μέσα ὅπωςδήποτε στὸν 6ο π.Χ. αἰ. (Jeffery, ὁ.π. καὶ πίνακα 56, 34. Circa 500?).

Ἐφόσον ἓνας ὀρισμὸς τῆς Ἀρχαιολογίας ὡς ἐπιστήμης εἶναι καὶ «ἡ γνῶση τοῦ κάποτε ἐγνωσμένου» κι αὐτὴ ἡ γνῶση, ἡ δική μας, πρέπει νὰ συμπίπτει μετὰ τὴν ἀρχαία, τότε καὶ μόνο τὸ μῆνυμα ποῦ μᾶς φέρνει κάθε νέο κατάλοιπο, κομμάτι ἔργου τέχνης κ.τ.π., ἐρμηνεύεται σωστά, ἀλοιώτικα περιμένει τὸν ἐρμηνευτὴ του ἢ τὴ νέα ἐρμηνεία του. Κι ὅσο χαιρόμεθα γιὰ τὴν ἀπόκτηση νέων φορέων ἀρχαίων μνημμάτων, ἄλλο τόσο χαιρόμεθα γιὰ τὴν ξαναβρίσκονται πολὺ παλαιότερα γνωστὰ εὐρήματα, ὅπως ἡ δευτέρη παριανὴ ἐπιγραφὴ ποῦ τὴν πρωτογνώρισαν οἱ συλλέχτες ἀρχαίων κομματιῶν πρὶν ἀπὸ 250 χρόνια, ξαναβρέθηκε, γιὰ νὰ ὀρθοτομήσει τὸ λόγο τῆς ἀρχαιολογικῆς ἀλήθειας, ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς Παρθένου Ἀρτέμιδος στὴν Πάρο δὲ βρισκόταν στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Στρούμπουλας καὶ τὸ σημαντικὸ γλυπτὸ τῆς «ἐνθρονῆς θεᾶς» δὲν παριστάνει τὴ θεὰ Ἄρτεμη.

S U M M A R Y

Two Inscriptions from Paros (IG XII. 5, No 215-216)

The second inscription (No 216) which has been recovered at the Laurentianum Museum in Pesaro, Italy, and the first (No 215), part of the St. John Spilaiotis cave-church construction, do not support the hypothesis that Artemis shrine was located somewhere near the cave church now lies.

Also, they do not support the hypothesis that the throned figure (Paros Museum No 162) represents this goddess. Instead, for reasons examined in «Φίλια "Επτη» Γ', Studies in honor of Prof. G.E. Mylonas, this statue belongs to Demeter or Kore or another goddess of the underworld.